

8. Анотация на материалите по чл.65 от ПРАСПУ, включително самооценка на приносите

на гл.ас. д-р Димитър Николаев Петров

катедра „Физикохимия“ , Химически факултет,
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Относно: участие в конкурс за АД „доцент“ по Физикохимия – Колоидна химия, обявен в ДВ бр. 33/17.04.2018 г.

Представените научни трудове съдържат резултати от извършената изследователска работа в следните направления:

1. Наноматериали – получаване, характеризиране, свойства.
2. Енергия на кристалната решетка – метод на Борн-Хабер.
3. Полуемпирични методи на твърдото тяло в анализ на състояния на тривалентни лантанидни йони (Ln^{3+}).

Общото звено в изследванията включва параметри на електронната структура на лантанидни йони и енергия на решетката на кристали, съдържащи същите йони. Изследванията са комплексни – в теоретично и в експериментално отношение. Експерименталните техники са съвременни, теоретичните методи са термохимични, квантовохимични и на атомната спектроскопия.

Научните и научно-приложните приноси на изследванията с мое участие ще бъдат разпределени в горните направления. Тъй като тук анотираните публикации са от раздел [II.1.] на представения списък на научните трудове, цитирането им в текста по-долу ще бъде само чрез поредните им номера в същия раздел.

1. Наноматериали – получаване, характеризиране, свойства.
(4 научни публикации)

Физиката и химията на системи от наноразмерни частици могат да се считат и за актуално развитие на конвенционалната Колоидна химия, доколкото съществува известно припокриване при методите на получаване, техниките за характеризиране, включително за определяне размерите на частиците и в областта на тяхното приложение.

За първи път са синтезирани нанокристали на холмиев алуминиев гранат ($\text{Ho}_3\text{Al}_5\text{O}_{12}$, HoAG) по модифициран зол-гел метод с използване на ябълчена киселина [2]. Наночастиците със среден размер 40-60 nm са

характеризирани като еднофазни чрез рентгенова дифракция (XRD), електронна дифракция на избрана област (SAED), електронна микроскопия с високо разрешение (HRTEM), рентгенова фотоелектронна спектроскопия (XPS). Магнитната възприемчивост на нанокристалния HoAG е измерена при $T = 2\text{--}260\text{ K}$, а определената стойност на ефективния магнитен момент е много по-ниска от известната за йона Ho^{3+} в свободно състояние и в кристали съдържащи същия йон. Приносът на изследването е научен и частично научно-приложен, поради някои физико-технически приложения на това съединение. Участието ми в това изследване е чрез наносинтеза, в магнитните измервания на апаратурата PPMS 9 и в обсъждането на резултатите.

Изследванията в публикация [5] са върху оксидна нанокерамика, синтезирана чрез електропредене, при което получените влакна са наноразмерни по диаметър. Образците от ZnO , TiO_2 и Al_2O_3 са характеризирани чрез SEM, HRTEM, WAXRD и SAED. Изследването има определен научно-приложен принос в областта на наноматериалите. Тук участвам с обработката на опитните данни за хистограмния анализ и в обсъждането на резултатите.

Публикация [16] съдържа резултати за катодолуминесценцията на синтезирани от мен наноразмерни лантанидни моноалуминати: EuAlO_3 и GdAlO_3 . Възбуждането е чрез електронен лъч от 1 keV , а емисията е регистрирана в интервала $300\text{--}800\text{ nm}$. Идентифицирани са излъчвателни преходи в $4f^N$ –конфигурацията на йоните Ln^{3+} и излъчване, дължащо се на структурен дефект в ортоалуминатната група. Представена е енергетична диаграма на регистрираните $4f\text{--}4f$ преходи. Изследването има научен принос.

Участието ми в публикация [18] се състои в синтезиране на образец от нанокристален EuAlO_3 , използван за сравнение в изследванията на Eu^{3+} : BaAl_2O_4 , както и при обсъждането на някои резултати за активирания образец. Образци от чист и активиран BaAl_2O_4 са характеризирани чрез XRD, ^{151}Eu Mössbauer спектроскопия, синхротронна рентгенова абсорбционна спектроскопия и лазерно-индуцирана фотолуминесценция при $\lambda_{\text{exc}}=308\text{ nm}$. Определени са пет излъчвателни прехода от нивото $^5\text{D}_0$ на Eu^{3+} . Установено е, че O атом, намиращ се в междувъзлията в резултат от заместването на Ba^{2+} йони с Eu^{3+} йони, предизвиква структурен дефект. Това експериментално доказателство е в основата на научно-приложния принос на изследването, защото тази матрица обуславя продължителност и яркост на излъчването, превъзхождащи тези на други фосфоресцентни материали.

Бих желал да отбележа включването си в международни колективи за изследвания с две научни публикации в това направление [16, 18].

2. Енергия на кристалната решетка – метод на Борн-Хабер. (9 научни публикации)

Определено е изменението на енталпията на решетката $\Delta_L H^\ominus$ на съединения, съдържащи йони Ln^{2+} или Ln^{3+} , за които тази величина не е известна. Това са: LnS [1], LnAlO_3 [3], $\text{Ln}_3\text{Ga}_5\text{O}_{12}$ [6], LnVO_4 [9], LnPO_4 [10], $\text{Ln}_3\text{Fe}_5\text{O}_{12}$ [11] и LnFeO_3 [12]; методът е термохимичен. Към тези публикации са добавени две, които се отнасят до енергия на решетката и силови константи на връзката в бинерни съединения [17] и връзка между енталпии на решетката и мултиплетност в пространствените групи на полиморфи [19].

Цикълът на Борн-Хабер е представен графично или чрез последователни уравнения на етапите. Стойностите на $\Delta_L H^\ominus$, определени чрез пресмятане, се третират като опитни, защото участващите в цикъла изменения на стандартни енталпии са опитно получени. Сравняват се $\Delta_L H^\ominus$ с теоретични стойности от сумиране на електростатичните взаимодействия в кристала или с такива, получени по определено емпирично уравнение.

Обикновено $\Delta_L H^\ominus$ се представя в зависимост от поредния номер Z на Ln в серията или от ефективния радиус на Ln^{3+} в даденото съединение. В тези изследвания, освен определянето на енталпиите на решетката $\Delta_L H^\ominus$, са пресметнати поляризуемите обеми и графично представени $\Delta_L H^\ominus$ като функция от моларния обем или от поляризуемия обем на съединението, което доведе до нов резултат.

Така се установи, че ъгловият коефициент на зависимостта на $\Delta_L H^\ominus$ от моларния/поляризуемия обем е горна граница на модула на еластичност на кристала. Основанията: (1) отговаря по размерност, $[\text{J mol}^{-1}]/[\text{m}^3 \text{mol}^{-1}] = [\text{Pa}]$; (2) всички опитни стойности на модула са по-ниски от стойността на ъгловия коефициент.

Научните приноси в случая включват наред с определената основна величина и следните два, които считам нови и оригинални:

а) ъгловият коефициент ($\partial \Delta_L H^\ominus / \partial V_m$) като гранична стойност на механичен модул в серии от лантанидни съединения;

б) магнитен клуп – цикъл в лантанидната серия, при лантанидните железни гранати, $\text{Ln}_3\text{Fe}_5\text{O}_{12}$ [11]; зависимостта е на решетъчните магнитни ентропии от ефективния магнитен момент на всеки Ln^{3+} . Същият резултат се получава и с теоретичните, и с опитните стойности на величините.

При лантанидните моносулфиди LnS [1], $\text{Ln} = \text{Ce} - \text{Lu}$, освен Pm , са установени минимума при отношението енергия на Маделунг/енергия на решетката и параметрите на кристалното поле като функция от броя N на $4f$ електроните при магнитните полупроводници SmS , EuS и YbS . Научните приноси на публикацията се състоят в определянето на посочените величини и в установяването на тази особеност в лантанидната серия.

Публикация [17] съдържа линейни отношения между енергии на решетката и силовите константи на връзката при голям брой неорганични бинерни съединения. Направено е сравнение с резултати, получени чрез уравнения на други автори и е предложено емпирично уравнение за връзка между двете величини. В последното е научният принос на изследването. Моето участие включва пресмятане на някои от енергиите на решетката, както и в обсъждането на резултатите.

В публикация [19] е изследвана зависимостта между енталпиите на кристалната решетка и мултиплетностите на точките в общи положения или порядъка на точковите групи на пространствените групи на полиморфи на голям брой неорганични съединения. Установено е, че на полиморфите, стабилни при стандартни условия съответстват по-високи мултиплетности на точките в общи положения в сравнение с по-малко стабилните полиморфи. Резултатът представлява научен принос.

Научен принос на същия подход е и хиперболичната зависимост между произведенията от мултиплетност и порядък и частта от енталпията на решетката за една точка в общо положение. Този резултат е обобщение, което е извън познатото съответствие между мултиплетност и порядък на точки от кристалната решетка, които са в частни положения за дадена пространствена група. Участието ми в изследване [19] е в осигуряване и обработка на базата данни и в обсъждането на резултатите.

В това направление бих отбелязал включването си в международен колектив за изследване, завършило с една научна публикация [17].

3. Полуемпирични методи на твърдото тяло в анализ на състояния на тривалентни лантанидни йони (Ln^{3+}).

(6 научни публикации)

Това направление включва изследвания в следните три части:

3.1. Двучентови интегрални на припокриване (ДИП) с участие на вълнови функции на Ln^{3+} йони в кристали (3 публикации);

3.2. Радиални средни стойности на 4f електроните на Nd^{3+} и Tm^{3+} в кристали и нефелоксетичен ефект (2 публикации);

3.3. Анализ на състоянията на свободни лантанидни йони в различни схеми на свързване на ъгловите моменти (1 публикация).

3.1.

В публикация [4] са определени полуемпирично в модела на Anderson непреките магнитни обменни взаимодействия в орторомбичните лантанидни моноалуминати LnAlO_3 , $\text{Ln} = \text{Sm} - \text{Yb}$. Константите на магнитен обмен са пресметнати чрез ДИП между вълнови функции на най-близките Ln^{3+} йони, междуконфигурационната енергетична разлика $4f^{N-1}5d - 4f^N$ и

йонната поляризация. Получените резултати са сравнени с известни експериментални температури на Néel. Установено е, че непрекият магнитен обмен според този модел представлява съществена част от енергията на антиферромагнитно подреждане в посочената група съединения. Изследването има научен принос.

Публикация [13] съдържа резултатите от изследване на ДИП на вълнови функции във връзките $\text{Ln}^{3+} - \text{Ln}^{3+}$ и $\text{Ln}^{3+} - \text{лиганд}$ в 11 кристала на стехиометрични лантанидни съединения, които са познати с генерираното от тях лазерно излъчване. В сравнителния анализ са използвани различни вълнови функции и ДИП с различна осева симетрия. ДИП са корелирани с измерените времена на живот на определени нива в Ln^{3+} йоните в тези кристали. Изводът е, че припокриването $\text{Ln}^{3+} - \text{Ln}^{3+}$ и $\text{Ln}^{3+} - \text{лиганд}$ следва да се отчита наред с други физични параметри, съществени за излъчвателните и безизлъчвателните преходи между нивата на Ln^{3+} йоните в същите съединения. В това е и научният принос на изследването, което е най-пълното досега по дадената тема.

В публикация [15] са представени в явен вид уравнения, съдържащи произведения от непълни гама функции A_k и B_k . Коефициентите пред $A_k B_k$ се въвеждат в матрици при пресмятане на ДИП чрез слейтърови атомни орбитали (АО). Уравненията се отнасят за s , p , d и f АО при връзки със σ , π , δ и φ осева симетрия. Дадени са примери на ДИП, включващи АО с главно квантово число от 1 до 5. Показано е, че функциите от $A_k B_k$ представляват коефициенти, редуциращи степенната зависимост на ДИП от разстоянието между двата центъра. Изследването има научен принос.

3.2.

Чрез модела на диелектричното екраниране са определени радиалните средни стойности на $4f$ електроните на йоните Nd^{3+} [8] и Tm^{3+} [14] в кристали. Модифицирана е зависимост, свързваща радиалните интегрални на $4f$ вълновите функции на тези йони с нефелоксетичния ефект, кристалохимични и диелектрични свойства на съответния кристал. За целта са необходими отместванията на параметрите на Слейтър на кристала спрямо тези на свободния йон, йонните радиуси за даденото координационно число на йона в кристала и относителната диелектрична проникваемост на същия. Полуемпиричните резултати са сравнени с такива, получени теоретично и използвани за характеризирание на връзката $\text{Ln}^{3+} - \text{лиганд}$. Изследванията имат научен принос.

3.3.

В публикация [7] са представени резултатите от сравняването на схемите на свързване на свободните йони Pr IV и Tm IV . За тази цел са

определени матричните елементи на неприводимите тензорни оператори за конфигурациите $4f^2$ и $4f^{12}$ в приближенията на LS- връзка и на междинно свързване. Пресметнати са собствените вектори и собствените стойности на вълновите функции на двата йона в приближение на междинно свързване. Установено е, че двете схеми на свързване на ъгловите моменти водят до близки резултати само за основното ниво и някои близко разположени възбудени нива в тези йони: под 7000 cm^{-1} за Pr IV и под 15000 cm^{-1} за Tm IV.

Изследването има научен принос. Работата ми в същото включва диагонализацията на матриците, осигуряване на базата от данни и участие в обсъждането на резултатите.

Във всяка от публикациите в настоящата Анотация, освен в [17] и [18], съм кореспондиращ автор с редакцията на съответното списание.

В заключение, изказвам своята благодарност на колегите от катедра „Физикохимия“ на Химическия факултет при Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ за оказаната помощ и проявеното разбиране при работата ми в катедрата.

Благодаря и на всички колеги от различните изследователски групи за сътрудничеството в преобладаващата част от публикациите, аотирани по-горе.

Конкурс за „доцент“ по Физикохимия – Колоидна химия, обявен в ДВ бр. 33/17.04.2018 г.

16 юли 2018 г.

гл.ас. д-р Димитър Николаев Петров: